

István Kosbor | Hungarian Folklife Association

Interview Part 1 - August 2024 (Panni De Cheke Qualls)

Mesélj a néptáncsal kapcsolatos kezdeteidről egészen mostanáig.

Anyám néptáncpedagógus és koreográfus volt. Budapesti tevékenységéről csak hallomásból vannak elképzeléseim, mert még apró voltam. Miután szüleim válását követően Pécsre költöztünk, lehetőségem adódott betekinteni a néptánc akkori kulissza titkaiba. Anyám a Mecsek együttesben táncolt, amelletts különféle táncsoportok vezetéséből tartotta fenn magát. Gyakran engem is cipelt magával próbákra, előadásokra, azok az élmények külön fejezetet érdemelnének.

Az idő tájt gyökeresen másként nézett ki a városi néptánc kultúra. Néhány hivatásos koreográfus termékeit használta többnyire az egész ország, úgyhogy egy-egy fesztiválon például több példányban láthattuk ugyanazt a kalocsai koreót, különféle együttesek előadásában. Az akkori koreográfiák többségére a Rábai Miklós vezette Állami Népi Együttes stílusa nyomta rá a bélyegét. Egyik kivételként megemlíthetem a Molnár István nevéhez fűződő alkotásokat, amelyeken azért érezhető volt a hiteles források íze.

Testvérem, aki két évvel fiatalabb nálam, már négyéves korától balettra járt és a pécsi úttörőház gyermek táncsoportjának is tagja volt, én viszont csak 14 éves koromtól kapcsolódtam a tevékenységhez, mikorra elértem a Pécsi KISZÖV néptánc együttesbe való belépés alsó korhatárát.

Fesztiváloztunk, buliztunk, nótáztunk, amit tudtunk, de eredeti felvételekkel, hiteles forrásokkal nem igen találkoztunk. Én 18 éves korom körül külföldre mentem, így a néptánc számomra ideiglenesen abba maradt. Mikor visszaérkeztem, kisvártatva beszippantott a katonaság. Valamennyire hasznosíthattam néptáncos múltomat, ugyanis kiengedtek a laktanyából, hogy részt vehessek a helyi Alba Regia táncsoport próbáin. A felvételin a közkézen forgó husárverbunk koreográfiát mutattam be, mivel az improvizált táncolás ideje akkor még nem jött el.

Leszerelésem éve 1972 gyökeres fordulatokat hozott a néptáncmozgalom és a magánéletem területén egyaránt.

Visszafogadtak a Pécsi KISZÖV néptánc együttesbe, és belevetettem magam az akkortájt kibontakozó népi mozgalomba. Reneszánszát élte a népi mesterségek, tárgyformálás gyakorlata, az autentikus népzene, néptánc és népszokások felkutatása és hiteles alkalmazása. Nyári táborokban vettünk részt és durván beindultak a táncházak is.

Egy idő után átpártoltam többet magammal az újjá szerveződő Mecsek néptánc együttesbe, ahol ígéretesnek tűnő munka látszott kibontakozni. Hetente három

táncpróbánk volt az együttesben, ezen felül tanfolyamokra jártunk, utazásokkal együtt járó fellépésekre és fesztiválokra, kiegészítve otthoni rendszeres gyakorlással és testedzéssel. Koreográfiáink elkészítésében gyakran Timár Sándor és csapata segített, így eredményesen mutatkozhattunk be színpadokon, és a felvett anyag birtokában táncházakban is. Részt vettem az első táncházvezető képző tanfolyamon, valamint táncsoportvezetői és előadói képesítést is szereztem. Táncházakat vezettem és a pécsi Zengő zenekarral jártam turnézni.

Gyűjtő utakra jártam Erdélybe és a baranyai nemzetiségiek által lakott falvakba. Találkozhattam moldvai csángókkal, bukovinai székelyekkel, szüri németekkel, mindenféle délszláv lakosokkal, bunyevác, sokác, szerb, horvát, bosnyák stb. Ezen felül helyi, régi magyar lakosságú falvak is voltak környékünkön a Mecsekben, Ormánságban és Baranya keleti területein. Erdélyi útjaim során részt vehettem széki táncházakban, ahol a muzsikát Ilka Gyuri és Icsán bandája húzta. Mérán találkozhattam Árus Ferivel, Magyarbecén lehetőségem volt elsőként gyűjteni Szántó Ferenctől és Kulcsár Ferenctől. Részt vehettem lakodalmakban, bálokon. Láthattam és hallhattam mesélő embereket, éneklő koldusokat, siratóasszonyokat és még sok-sok mást. Jártam vidéki vásárokon, piacokon, nagyon sok falusi gazdaságban, otthonokban és tanyákon. Se vége se hossza a maradandó élményeknek.

Egy idő elteltével elégedetlen kezdtem lenni a Mecsek együttes belső működésével és kiléptem.

Életem úgy alakult, hogy Amerikában kötöttem ki. Abban az időben New York-ban nemzetközi táncházak működtek. Egy helyi fúvós zenekar és gépzene kíséretre, különböző délszláv népek táncait gyakorolták és néhány magyar menet is bekerült a repertoárba, amit általában Steve Kotansky barátom vezetett, akit még Magyarországon ismerhettem meg. Zsurávszky Zoltán társaságában látogattak meg pécsi otthonomban, és kellő meglepetést okoztam neki megjelenésemmel a New York-i táncházban. Meghívott az általa vezetett Guzsaly együttesbe. Mikor megérkeztem az első próbára, arra kért csak, hogy sétáljak körbe-körbe, hadd lássák a többiek, hogyan sétál egy magyar. Jó koreográfiákat használtak, amit Zsura és Batyu tanított be számukra, de a viselkedésmóddal problémák voltak, mivelhogy mindegyikük amerikai nevelésben részesült. A melankolikus magyar modor teljesen idegen volt számukra.

Abban az időben magyar táncházak NY-ban nem működtek, ezért elhatároztuk, hogy éppen ideje létrehozni őket. Zagya Natália /prímás/, Gartai József /Heki/ kontra/ és Raul Rothblatt /bőgő/ lett a zenekari felállítás, a tánctanítás pedig az én feladatkörömbé tartozott. Így indultak be a magyar táncházak New York-ban.

Később Gyékényesi István /Gyiki/ jelent meg a NY-i porondon. Vele és néhány táncolni vágyó, némi gyakorlattal rendelkező jelentkezővel megalakítottuk a Ritka Magyar néptáncgyűttest és rövid idő alatt komoly repertoárt sikerült felépítenünk. Az együttes felbomlása után létrehoztunk egy Talpra Magyar nevű formációt Székely Áronnal és továbbra is fellépegettünk.

Időközben megszületett a gyermekünk Kosbor Hunor és vidékiesebb helyszínt képzelünk el felnevelésére. A határos New Jersey államba költöztünk, ahol lehetőségünk adódott csatlakozni az ott működő, akkor Hajdú Németh László által vezetett Csúrdöngölő néptáncsoporthoz. Az együttesi tevékenységek mellett rendszeresen vettünk részt amerikai és kanadai tánctáborokban, táncházakat és egyéb táncos eseményeket szerveztünk.

Mostanság feleségem Török Melinda a Csúrdöngölő vezetője, és szükség esetén én is részt veszek a New Brunswick-i magyar klub-ban működő Mákvirág gyermek és ifi táncsoportok vezetésében.

A néptánc Magyarországon és az Egyesült Államokban sokat változott, mióta elkezdted. Mik a megfigyeléseid és javaslataid?

A hetvenes évek előtt az átlag városi lakosság nagyon csekély hányadának volt tapasztalata arról, hogy a néptáncot természetes funkciójában napjainkban is használják vidékeken, egyes falvakban, tanyákon.

A polgárság nagy része inkább csak színpadi produkciók, majálisok, ünnepi felvonulások keretein belül találkozott a néptánc fogyasztásra feldolgozott formáival. Kettős csárdáslépések, cifrák és fent hangsúlyos ridák ugyan meg-meg jelentek báli szórakozások alkalmával, de hovatarozásukról a gyakorlójának többnyire halvány gőze sem volt. Egyébként az együttesi néptáncba bonyolódott egyének és szűk kapcsolatrendszerük kivételével nem sok tisztelője volt a műfajnak. Az idősebbek inkább a nótás, operettes, esetleg táncdalfesztiválos műfajokkal voltak ismeretségben, a fiatalok többsége számára pedig egyenesen ciki volt kedvelni a paraszti, népi vonalat, számukra a nyugatról importált fiatalos, divatos zenei stílusok jelentették az értéket, a velük érkezett táncformációkkal egyetemben. A városi fiatalság krémjének közegeiben elterjedt BELVÁROSI kifejezés például olyan értékrendet jellemzett, ami egyértelműen nyugatias, divatos megjelenésben és viselkedési formákban nyilvánult meg.

A változás első jelei érdekes módon szintén nyugatról importált jelenségekben mutatkoztak. Begyűrűztek az amerikai ifjúság által elindított hippy kultúra elemei,

együttlétszokásai. A pol- beat és folk-beat zenei irányzatok követői tábortüzeknél közös énekléssel, verseléssel szabadtéri együttléttel szórakoztak és megjelenésükben is kezdtek eltérni a kifent divatstílusoktól. Megjelentek a hosszabb szoknyák, természetes anyagú, házikészítésű ruhadarabok, tarisznák, makramé táskák stb. Innen már csak egy lépés volt feltölteni népi tartalommal ezt a fiatalos forradalmat.

Népzene, néprajz és néptánc kutatóink, tudósaink erre az időre már hatalmas mennyiségű anyagot halmoztak fel, már csak a felvevő, felhasználó közeget kellett rácuppantani.

Zenei területen Halmos Béla, Sebő Ferenc, a Muzsikás együttes és más zenekarok által megjelenített kislemezek, majd később nagylemezek és albumok hatalmas lendületet adtak a kibontakozásra. Táncos vonalon pedig Timár Sándor és az általa vezetett Bartók együttes tagjai jártak élen kiegészítve az akkor még az Állami Népiegyüttesben táncoló Zsuráfszky Zoltánnal, Farkas Zoltánnal, Végső Miklóssal és másokkal.

Alapelve vált a táncanyag előzetes elsajátítása improvizatív használati szinten, a koreográfiák és a színpadi alkalmazás csak ezután jöhetett szóba. Kötelező volt táncházba járni. Szerencsés esetekben találkozásokra kerülhetett sor a szakma által adatközlőknek nevezett emberekkel, akik saját falusi hagyományaik mesterei, művelői voltak. Az új média találmányok, mint a kazettás magnó és egyszerűen használható felvevő és másoló berendezések megkönnyítették a megismerést és a hozzáférhetőséget, felvett archív anyagokhoz. Azelőtt, ha a Tudományos Akadémia filmtárából próbáltunk felvételeket kölcsönözni, rendelkezésünkre kellett álljon egy vizsgázott vetítő szakember, hogy biztosítva legyen a filmtekercsek visszatérése épp állapotban. Így is gyakoriak voltak a szakadások, égések.

Nekem otthon még nem volt videokamerám, így, ha utazásaim során valami érdekes táncanyagba botlottam, a helyszínen kellett megtanulnom és emlékezmem rá, hogy hazavihessem.

Történt, hogy a minden valamire való táncos szakember által jólismert széki gyűjtéssel, először a táncházvezetőképző tanfolyamon találkoztam vászonra vetítve, ahol a jelenlévő férfi táncosok lelkes hujjogásokkal fejezték ki tetszésüket. Több év elteltével Amerikában már rendelkeztem videokamerával és Steve Kotansky barátomtól kaptam egy másolatot erről a gyűjtésről, amit a Tudományos Akadémia filmtárában vett fel, Zsuráfszky Zoltán segítségével juthatott hozzá. A felvétel úgy zajlott, hogy a filmet vászonra vetítették és onnan vette fel Stefi a videokamerájával. A többszörös másolaton, amit én megkaptam, a lábak mind összefolytak, bajos volt kivenni a figurákat. Úgy hat év elteltével Bergics Lajos barátomat, a pécsi Zengő együttes primását látogattam Pécsett, s miután ő bekapcsolta a

televíziót, ez a széki felvétel jelent meg a képernyőn kristály tisztán, minden néző számára hozzáférhetően.

Ez a kis történet fényesen jellemezheti az idők változását. Napjainkban már minden közkézre adott anyag bárki számára hozzáférhető a különféle médiákon keresztül, csak erős jószándék kell az elsajátításhoz. Ahogy Szabó Sándor barátom, /akit egykor Pécsi Tűz becenévvel illettek/ szokta mondani, „Nincs lehetetlen csak tehetetlen”.

A média módszer elvileg lehetővé tenné, hogy bárki akár saját otthonának elhagyása nélkül ügyes táncost faraghasson magából. Én viszont vallom, hogy közel kerülve a közeghez, a forráshoz, ahonnan ez a hatalmas ismeretanyag fakad, nem csak ügyességünket, de emberségünket is fejleszti.

Amerikai tapasztalataimat rövidre fogva annyit, hogy az itt élő emberek hozzászoktak adakozáshoz és önkéntes tevékenységhez, mivel nem áll mögöttük egy segítő kulturális államapparátus. Sokféle etnikum él egymás mellett, és ember legyen a talpán az a segítő kéz, aki eldönti kinek a kezét szorongassa adakozóbban. Emiatt itt is működik a pénz közismert analógiája, oda gyülekezik több belőle, ahol már van valamennyi. Úgy értem, ahol tesznek valamit, oda több segítség érkezik, mint ahol nem tesznek. A szerveződések fenntartása és működtetése rengeteg önkéntes, odaadó munkát és szakértelmet igényel. Ahol megvannak az áldozatot vállaló megfelelő emberek, ott eredmények is születnek, ahol mindez nincs meg, ott kevésbé.

Nagy szerencsénkre a Magyar Állam az utóbbi években ellát minket kiváló szakemberekkel a KCSP program keretein belül, akik a mi mennyiségi törekvéseinket segítik minőségbe és sokszínűségbe is átcsapni. A másik áldásos állapot, hogy egyes személyek és közösségek áldozatos munkával felvállalják, hogy tánctáborokat, fesztiválokat szerveznek, ahol a résztvevők évről évre találkozhatnak, együtt szórakozhatnak és bővíthetik ismeretanyagukat.

Mesélj a szüleidről – hogyan mutatták neked be a művészet világát?

Szüleim a Fényes Szelek nemzedékének időszakában úgynevezett kultúrautón járták az országot, komplex előadásokat mutattak be a falvak lakóinak. Különféle művészeti ágak képviselői alkották az előadói gárdát. Anyám, mint néptáncos, apám pedig bábszínészként vett részt a misszióban. Fiatalok, frissek és talán szépek is lehettek, egymásra találtak. A frigynek hamarosan gyümölcse is született személyemben. Apám közgazdász végzettségű volt ugyan, de művészeti pályára tévedve nem élhettek fényes anyagi körülmények között. Pesten egy belső udvaros bérház valahányadik emeletén

laktunk egy albérleti szobában. Első meghatározó művészeti jellegű élményeim egyike, hogy az épület az Andrássy út, akkor még Népköztársaság útjáról nyíló Rippl Rónai utcában volt. Hamarosan tudomást szerezhettem az utca névadójának kilétéről és alkotói tevékenységéről. Ő maradandóan egyike lett számomra azon magyar alkotóknak, akik meghatározó élményként kísérték életem során. Később mikor Pécsre kerültem, megismerkedhettem a pécsi Zsolnay gyárban végzett tevékenységével is. Anyámmal gyakran látogattuk a Zsolnay múzeum gyűjteményét, ahol a magyarországi szecesszió, Rippl Rónay József tervei alapján készült kiváló kerámiai alkotásai is bemutatásra kerültek.

Másik meghatározó festészeti élményem Csontváry Koszka Tivadar munkásságának megismerése lett. Anyám éppen Székesfehérváron tartózkodott, mikor ott rendezték meg Csontváry első gyűjteményes kiállítását, természetesen halála után, ennek katalógusát Anyám elhozta számomra. A Csontváry élmény később erősen felfokozódott, mikor ifjú alkotóművész koromban részt vehettem a pécsi Csontváry Múzeum létrehozásában. Kapcsolatban álltam a Pécsi Modern Magyar Képtár, igazgatójával és szerencsés véletlenként éppen a múzeum melletti házban nőtem fel. Segíthettem a nagy képek restaurálásában is, mászkáltunk a padlóra terített hatalmas vásznakon, majd a munkálatok befejezése után többedmagammal felfeszítettük a képeket eredeti robosztus keményfa kereteikre. Lakóhelyem szerencsés közelsége miatt rendszeres teremőri és tárlatvezetői tevékenységet is végeztem a kiállításon, így alapos ismeretre tehettem szert Csontváry munkásságával és még a művek belső apró titkaival kapcsolatban is. Ilyen módon ismerhettem meg mélyebben más alkotók munkásságát is, mert további kiállításokon is vállaltam teremőrséget.

Folytatva a sors által utamba került meghatározó alkotók sorát, Pécsen a Janus Pannoniusról elnevezett utcában laktunk, aki amellet, hogy a pécsi püspök hivatalát töltötte be, a reneszánsz humanizmus egyik legkiválóbb magyarországi képviselője volt Mátyás idejében. Hamarosan birtokolhattam verseinek latin és magyar nyelvű kiadását.

Utcánk Széchenyi térrel határos sarkán állították fel Leonardo da Vinci mellszobrát és iskolai tanulmányaimat a szoborral szemközt elhelyezkedő Leonardo da Vinci utcai általános iskolában kezdhettem. Nagy hatással rám leginkább, tág érdeklődéséről tanúskodó, mesteri rajzai voltak.

Az említett neveken kívül két könyvet is meg kell említenem. Anyám négy havi részletfizetéssel megvásárolta a párizsi Louvre múzeum nagy méretű színes albumát, ezen kívül otthoni szegényes könyvgyűjteményünk számomra legjelentősebb kötete a Művészettörténeti ABC volt. Ezeket a köteteket vég nélküli érdeklődéssel

tanulmányoztam, ők voltak az én bibliáim. Később persze számtalan albummal, szakkönyvvel és irodalmi művel bővítettem gyűjteményem anyagát.

Egészen korai művészeti élményeim egyike egy hatalmas méretű album volt Arany János balladái Zichy Mihály nyomasztó, de zseniális illusztrációival. Ez a könyv rejtélyes körülmények között eltűnt a családi gyűjteményből, valószínűleg valamelyik intelligens nagynéni közreműködésével, a többi jelentősebbnek mondható műtárggyal egyetemben.

A másik erős motiváció az ágyunk melletti falon elhelyezett nagy méretű olajfestmény volt, amit nagymamám egyik tragikus sorsú testvére festett, aki korának egyik legdivatosabb járványa, a művészeket különös előszeretettel sújtó tüdőbaj áldozata lett. Festészeti stílusa a Munkácsi Mihály, Pál László féle realista irányzatot képviselte, szerintem elég magas szinten. Családunk erdélyi székely származása indokolja a stílusbeli rokonságot. Talán Őmiatta lettem én a művészeti véna egyenesági folytatása családunk tagjainak szemében. Szerintem minden kétséget kizárólag úgy tekintettek rám, mint egy leendő művészre, meg sem próbáltak jövedelmezőbb irányokba terelni és magam is ekképp vélekedtem saját sorsom felől. A mi családunkban tekintélye volt a művészeti alkotó tevékenységnek.

Anyám korán beíratott egy rajz stúdióba, ahol én voltam az egyedüli gyermek résztvevő. Szisztematikus eligazítások hiányában nem sokat tanulhattam, de élveztem a szekrényekben található sokféle művészeti anyag látványát és tapintását. Kipróbálni ugyan csak a faszén rudakat és hozzá használatos radírozó, törölőanyagokat tudtam, mert a stúdiógyakorlat nagy méretű szénrajzok létrehozására korlátozódott. A falak mentén elhelyezett polcokon nagy méretű, gipszből készített fejszobrok és gigantikus méretű emberi alkatrészek, fülek, orrok, kezek stb. voltak elhelyezve, na ezeket másoltuk faszénnel. Otthon ezt a tevékenységet folytatva szénrajzokat készítettem kedvenc nagymackómról és testvérem kisebb méretű, sárga macijáról. Szerencsés adalékként az utcai fagyis a stúdió bejárata előtti belső, hús folyosón tárolta porcelán tégelyes, tologatható kocsiját éjszakára, tetemes mennyiségű fagylalt maradékkal, amiből kétmarokkal, szabadon fogyaszthattam.

Második szakköri tapasztalatom alkalmával szintén semmit sem tanultam, ismét egyetlen gyermek résztvevőként. Azon a színhelyen a koncepció egészen más volt, és az anyagokról is magunknak kellett gondoskodni. Fantáziánkra bízott feladatokat kaptunk, mint például vásári jeleneteket kellett fejből megrajzolni. Nekem akkoriban talán csak a négytornyú Pécsi Székesegyház előtt megrendezett húsvéti kőrmenetek alkalmával felállított sátrak és egyéb árusítók látványa adott némi vásári emléket, különös tekintettel a mézeskalács, kakasos nyalóka, bambi és vattacukor árusokra. Én tehát

rajzoltam sátrokat és kisleányt, aki hosszú hurkapálcán nagy kupac vattacukrot cipel jobb kezében, míg a felnőttek például új modellű autókat és nyüzsgő tömeget produkáltak.

Általánosiskolai rajztanárnőm nagyra tarthatott, mert több munkámat elhelyezett az iskolai folyosókon kiállításra. Tanárnőm javaslatára felvételiztem a Pécsi Művészeti Gimnáziumba, ahová mappányi munkát vittem bemutatásra. Közöttük volt néhány olajfestmény is, amit az apámtól húsvétra kapott fadobozos olajfestékkészlet használatával kiviteleztem. Anyám, elválásukkor azt kérte apámtól, hogy legalább karácsony és húsvét alkalmával küldjön ajándékot gyermekeinek, ennek a megállapodásnak volt egyik megfelelő időben küldött objektuma a festékkészlet. A festmények nagy feltűnést keltettek a felvételin, mert én voltam az egyetlen, aki ilyen technikával állt elő. Az olajkészlet fadobozát még a mai napig hordozom magammal, különféle grafikai felszereléseket tartok benne. A dobozon kívül első tolltartómat is, amit anyámtól kaptam elsőosztályos iskolakezdésre, magammal viszek szabadtéri rajzoló útgépjárműt. Jó erős disznóbőrből készült, megbízható patentokkal záródik.